РЕЦЕНЗИЯ

от проф. двн Георги Василев Бахчеванов

на дисертационния труд на д-р Теодора Кирилова Личева,

на тема „Трансформация на управленческия цикъл в разузнаването и контраразузнаването чрез интеграция на съвременни технологични решения“,

представен за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в област на висшето образование: 9. „Сигурност и отбрана“, професионално направление: 9.1. „Национална сигурност“.

1. Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Рецензираният дисертационен труд предлага съвременно, концептуално обосновано и теоретично доказано решение на фундаментален научен проблем. Изследването се позиционира в контекста на трансформационните процеси, засягащи традиционния управленски цикъл в разузнаването и контраразузнаването под въздействието на технологичните парадигми „Индустрия/Сигурност 4.0, 5.0 и 6.0“.

Актуалността на темата е безспорна и произтича от динамичния технологичен прогрес, който генерира качествено нови, асиметрични и безпрецедентни предизвикателства пред архитектурата на националната сигурност. Авторът аргументирано обосновава обективната необходимост от радикален преход на службите за сигурност от реактивни форми на действие към проактивни, предикативни (предсказващи) и строго управлявани чрез масиви от данни (data-driven) модели на стратегическо ръководство.

Научната и научно-приложната **значимост** на разработката се олицетворява от нейния пионерски и новаторски характер. В българската специализирана литература до момента липсва толкова всеобхватно, системно и дълбоко изследване, което да декомпозира и анализира детайлно въздействието на съвременния технологичен спектър върху управленския цикъл и неговите фази в разузнавателните и контраразузнавателните процеси.

Проучено е влиянието на широк кръг високотехнологични направления, включително големи данни (Big Data), изкуствен интелект (AI), облачни (Cloud), периферни (Edge) и поверителни (Confidential) изчисления, блокчейн технологии, концепцията за „Нулево доверие“ (Zero Trust), безпилотни летателни апарати (дронове), адитивни технологии, нанотехнологии, геотехнологии, виртуална (VR) и добавена (AR) реалност, дигитални близнаци (Digital Twins) и космически технологии.

Оценката на състоянието на проблема и предложените решения са представени прецизно и коректно към момента на защита на труда. Налице е пълно съответствие между заглавието на дисертацията и нейното съдържателно ядро.

Методологическата рамка на изследването е структурирана изключително прецизно. Тя е ситуирана на интердисциплинарния пресечен пункт между теорията на управлението, националната сигурност и съвременните информационно-комуникационни системи. Използваният инструментариум е правилно подбран за постигане на дефинираните цели и задачи, като включва: **Системен и структурно-функционален подход** – за изследване на сигурността като сложна, многопластова и динамична система; **Управленски анализ** – с матрична структура по елементи на управленския цикъл и съответните нива на управление; **Исторически и сравнителен метод** – чрез критичен анализ на челния опит на водещи световни разузнавателни общности в съпоставка с архитектурата за сигурност в Република България; **Сценариен и прогностичен анализ** – с концептуален хоризонт за стратегическо планиране до 2030 г.; **Документален и правно-аналитичен метод** – за прецизна оценка на релевантната нормативна уредба на национално и международно равнище.

Обобщено, методологията осигурява висока степен на достоверност на получените резултати и категорично доказва основната изследователска теза.

2. Обща характеристика и структура на дисертационния труд

Рецензираният дисертационен труд притежава внушителен обем от 425 страници и се отличава с балансирана, логична и класическа академична архитектоника. Структурно изследването е разгърнато в увод, три самостоятелни глави, заключение, списък с научните приноси и библиография.

Високата научно-приложна стойност на труда и аналитичната дълбочина се подсилват от богат илюстративен материал, включващ 94 фигури и 34 таблици, които нагледно систематизират сложни технологични и управленски зависимости. Впечатление прави изключително мащабният справочен апарат – списъкът на използваните източници съдържа над 520 заглавия и интернет препратки на български и чужди езици, което демонстрира отлична информираност на автора по разглежданата проблематика и сериозна теоретична подготовка.

Всички формулирани в увода цели и задачи на изследването се намират в пълно логическо съответствие с темата на дисертацията. Те са прецизно декомпозирани и последователно решени в хода на изложението по отделните глави.

Особено достойнство на труда е, че авторът напълно коректно формулира ограниченията на изследването. Те обхващат нормативните рестрикции при работа с класифицирана информация, специфичния географски обхват и дефинирания времеви хоризонт (до 2025 г.). Това изрично разграничаване на изследователското поле е ярък атестат за академична честност, висока научна зрялост и способност за прецизно методологическо ситуиране на мащабни научни проекти от страна на докторанта.

3. Характеристика на научните и научноприложните приноси в дисертационния труд. Достоверност на материала

Рецензираният дисертационен труд притежава безспорни, оригинални научни и научноприложни приноси, които изцяло съответстват на високите критерии за присъждане на научната степен „доктор на науките“.

Ядрото на основния приносен момент в дисертацията се състои в теоретичното формулиране и концептуалното моделиране на миграцията на елементите на управленския цикъл, специфичен за службите за сигурност. Авторът успешно аргументира прехода от традиционни, конвенционални и аналогови форми към модерни, дигитални процеси. Този модел прецизно интегрира спецификите на отделните нива на ръководство съобразно времевия хоризонт и йерархичните структурни равнища в архитектурата на националната сигурност.

Представените от кандидата приноси могат да бъдат категоризирани по следния начин:

I. Теоретико-научни приноси

1. **Концептуализиране на дигиталното управление на сигурността:** Формулирана е цялостна, научно аргументирана концепция за цифрово управление на сигурността. Тя дефинира парадигмалния преход от класически реактивен към проактивен, предикативен (прогностичен) и ориентиран към устойчивост управленски модел, функциониращ на основата на масиви от данни (data-driven) и авангардни технологии.

2. **Разработване на интердисциплинарен интеграционен модел:** Създаден е иновативен, интердисциплинарен модел за технологична интеграция в управлението на сектора за сигурност. Той успешно синтезира управленски, правни, исторически, етични и технологични измерения, като подлага всяка технологична иновация на критичен анализ през призмата на пълния управленски цикъл.

3. **Формализиране на матрични модели и операционални шаблони:** Изведени и методологически формализирани са матрични модели и концептуални шаблони за таргетирано приложение на широк спектър от ключови технологии (големи данни, изкуствен интелект, облачни архитектури, блокчейн, безпилотни системи, нано- и геотехнологии, VR/AR, дигитални близнаци, платформи „Нулево доверие“, космически технологии и др.). Моделите са декомпозирани по елементи на управленския цикъл и

конкретизирани за нуждите на разузнавателната и контраразузнавателната дейност.

4. **Нов прочит на институционалната еволюция на българските служби:** Предложен е оригинален, дълбочинно прецизиран историко-институционален анализ на развитието на българската разузнавателна общност. Очертани са специфичните исторически етапи, структурните трансформации и процесите на технологична модернизация, като дефицитите в сектора са критично съпоставени с водещи евроатлантически практики.

5. **Конструиране на етико-правна и управленска рамка на трансформациите:** Разработена е комплексна етико-правна и регулаторна рамка на технологичната трансформация в сферата на сигурността. Тя идентифицира и адресира критични рискове като масовото наблюдение, алгоритмичната пристрастност и нарушаването на гражданските права, като същевременно предлага ефективни механизми за демократичен, правов и институционален контрол върху новите технологии.

6. **Систематизиране на концептуалната рамка на управленския цикъл в условията на високотехнологични революции:** Изградена е цялостна макрорамка на управленския цикъл в сигурността през призмата на концепциите „Индустрия 4.0 – 6.0“ и „Сигурност 4.0 – 6.0“, обвързваща всяка фаза от управленския процес с конкретни технологични решения и произтичащите от тях стратегически последствия.

7. **Теоретично диференциране на еволюцията на парадигмите за сигурност:** Систематизирана и анализирана е еволюционната генеза на сигурността от фаза „Сигурност 1.0“ до „Сигурност 5.0“ (с прогнозен вектор към „Сигурност 6.0“). Еволюцията е изведена в тясна причинно-следствена връзка с индустриалните революции, динамиката на съвременните заплахи и променящите се управленски архитектоники.

II. Научно-приложни приноси

1. **Разработване на аналитичен инструментариум за стратегическо планиране:** Създадени са напълно приложими в практиката

аналитични инструменти за стратегическо планиране, прогнозиране и провеждане на структурни реформи в сектора за сигурност. Комплексът от сравнителни таблици, матрици и операционални шаблони притежава висок потенциал директно да подпомогне процесите по формулиране на национални стратегии, доктрини и специфични секторни политики в български условия.

2. **Проектиране на рамки за оценка на технологичната ефективност:** Конструирани са специализирани рамки за измерване на ефективността на управленския цикъл чрез внедряване на конкретни високотехнологични решения в сферата на разузнавателната и контраразузнавателната дейност. Тези рамки могат да служат като приложни методически ръководства при проектирането, тестването и оперативното внедряване на иновации в практическата дейност на службите.

3. **Моделиране на системи за развитие на човешкия капитал:** Дефинирани са концептуални направления и иновативни модели за обучение, квалификация и развитие на човешкия ресурс в контекста на дигиталната трансформация. Разработките имат директно научно-приложно значение за изграждането на съвременни университетски учебни програми, вътрешноинституционални курсове и специализирани сценарийни тренинги за нуждите на разузнавателната общност.

4. **Формулиране на насоки за нормативно и етично съвършенство:** Предложени са научно обосновани насоки за оптимизиране на нормативната, регулаторната и етичната рамка, регламентираща използването на нови технологии в архитектурата на сигурността. Текстът предлага готови концептуални решения, приложими при подготовката на законодателни промени, вътрешни доктринални документи и механизми за независим одит, оценка и постоянен мониторинг.

5. **Конструиране на прагматичен модел за цифров преход:** Изградена е детайлна, етапна практическа рамка за плавен преход от аналогов към високотехнологичен цифров управленски цикъл. Тя включва ясни методологически стъпки за картографиране на съществуващите процеси,

поетапна дигитализация на информационните потоци и внедряване на ключови технологии в ядрото на основните оперативни дейности.

6. **Създаване на референтна рамка за оценка на технологичния риск:** Разработена е оригинална референтна рамка за оценка на технологичното изоставане и произтичащите от него асиметрични рискове за националната сигурност. Базирана на реални сравнителни казуси и прецизни индикатори за технологична зрялост, тази рамка осигурява надеждна научно-практическа основа за аргументиране на бюджетни инвестиции и приоритизиране на модернизационни проекти в сектора.

Достоверност на материала

Представеният в дисертационния труд емпиричен и теоретичен материал се отличава с много висока степен на достоверност. Авторът е използвал легитимни, официални и научно признати източници на информация, включително международни стратегически документи, нормативни актове и доклади на водещи изследователски институти в областта на сигурността. Изводите и приносите почиват на солидна методологическа база и обективен анализ, което изключва субективизъм и гарантира научната стойност и достоверност на получените резултати.

4. Оценка на научните резултати и приносите на дисертационния труд

Формулираните научни резултати и приноси в дисертационния труд представляват мащабно натрупване на нови, систематизирани и интердисциплинарни знания в научното направление. Те предлагат иновативни теоретични модели и прагматични решения за цялостна парадигмална трансформация на управленския цикъл в разузнаването и контраразузнаването чрез дълбока интеграция на авангардни технологични системи.

В теоретичен аспект изследването успешно конституира цялостна концепция за цифрово управление на сигурността, която детайлно декомпозира прехода от аналогови към дигитални архитектоники във всички фази на

управленския процес. Разработените от автора матрични модели и операционални шаблони за всяка от ключовите технологии осигуряват работещ методологически инструментариум, строго специфициран за направленията разузнаване и контраразузнаване. Особено достойнство на труда е оригиналният, критичен историко-институционален прочит на еволюцията на българската разузнавателна общност от нейното зараждане до 2025 г., съчетан с балансирана етико-правна рамка, която идентифицира и предлага механизми за неутрализиране на рисковете от масово наблюдение, алгоритмична пристрастност и нарушаване на гражданските права.

В научно-приложен план трудът предлага завършен аналитичен апарат от сравнителни таблици, матрици и технологични шаблони, насочени директно към оптимизиране на стратегическото планиране и провеждането на доктринални реформи в сектора за сигурност в България. Разработената референтна рамка за поетапен преход от аналогов към високотехнологичен цифров управленски цикъл съдържа ясни, приложими насоки за нормативно съвършенство и за иновативно развитие на човешкия капитал в ерата на дигиталната трансформация.

Изключително високо научно постижение на дисертацията е фокусът върху синергичните ефекти. Авторът по безспорен начин доказва, че комбинираното и координирано приложение на съвременните технологии генерира качествено по-висока ефективност в сравнение с тяхното изолирано или фрагментирано използване. Аналитичното разгръщане на концепциите „Сигурност 4.0 – 6.0“ и проекцията им върху управленския цикъл представлява автентичен и уникален принос, който обогатява както националната, така и международната специализирана научна литература. Постигнатите приноси категорично развиват, доказват и надграждат съществени страни на актуални научно-практически проблеми.

Приложно поле на дисертационния труд:

Резултатите от дисертационното изследване притежават висока степен на мултипликация и могат да намерят директно практическо и научно приложение при:

- Експерти, стратегически ръководители и анализатори от държавните структури в системата за защита на националната сигурност;
- Научноизследователски институти и центрове, разработващи стратегически анализи, прогнози и концепции в областта на сигурността и отбраната;
- Висши училища и академии, провеждащи обучение по специалности от професионално направление 9.1. „Национална сигурност“ – за надграждане на учебни програми, лекционни курсове и симулационни тренинги.

Всички формулирани приноси, научни резултати и изводи са лично, автентично дело на автора. В труда не се установяват признаци на плагиатство или неправомерно заимстване, а цитираните източници са коректно отразени, което потвърждава високата академична етика и изследователска зрялост на кандидата.

5. Оценка на публикациите по дисертацията и авторството

Научната продукция, съпътстваща дисертационния труд, се отличава с висока интензивност и изследователска зрялост. Списъкът с публикации на кандидата включва общо 15 научни заглавия, които изцяло рефлектират върху основните аспекти на дисертационното изследване.

Особено впечатление прави фактът, че 11 от представените публикации са самостоятелни. Този висок дял на индивидуални научни разработки е безапелационно доказателство за изградения автономен изследователски профил на кандидата и ми дава пълно основание категорично да заявя, че постигнатите научно-приложни резултати, концептуални модели и приноси са лично и автентично дело на автора.

Стилът на публикациите се характеризира с дълбочина на анализите, терминологична прецизност и висок академичен изказ, който същевременно е достъпен и логически структуриран за експертната общност. Представените статии, доклади и монографични студии са публикувани в авторитетни специализирани издания, като представляват органична и съществена част от научното търсене. Те успешно апробират получените в дисертацията резултати в научното пространство и сред практикуващите експерти в сектора за сигурност.

6. Оценка на автореферата

Представеният автореферат е изготвен в пълно съответствие с нормативните изисквания на ЗРАСРБ и правилника на съответната научна организация/висше училище. Той притежава необходимата структура и обем, като вярно, точно и балансирано рефлектира основното съдържание, архитектониката, получените емпирични резултати и оригиналните научни приноси на дисертационния труд.

7. Критични забележки и препоръки

Дисертационният труд е разработен на изключително високо научно ниво, което минимизира възможностите за съществени критични бележки по съдържанието. В духа на научното сътрудничество и с цел по-нататъшното развитие на изследователския потенциал на кандидата, отправям следните препоръки:

- **Интернационализация на научните резултати:** Препоръчвам на автора, стъпвайки върху мащабните и иновативни резултати от настоящото изследване, да подготви и реализира публикации в авторитетни чуждестранни издания, реферирани и индексирани в световноизвестните научни бази данни (Scopus и Web of Science). Това ще осигури международна видимост на българската научна мисъл в областта на „Сигурност 4.0 – 6.0“.

- **Монографично кодифициране на труда:** С оглед на изключителната актуалност, всеобхватност и пионерски характер на изследването, горещо препоръчвам на автора да преработи и издаде дисертационния труд като самостоятелна монография (книга). Такъв труд би се превърнал в ценно научно пособие както за академичната общност, така и за широк кръг експерти и практици от системата за национална сигурност.

8. Лични впечатления и други въпроси, по които рецензентът смята, че следва да вземе отношение

Авторът демонстрира задълбочена научна ерудиция и изключителна ангажираност с тема, която е от първостепенна актуалност и значимост за съвременното управление на националната сигурност. Разработката представлява всеобхватно интердисциплинарно изследване, което съчетава управленска теория, технологична наука, правни и етични анализи в единна и логически издържана изследователска концепция.

Декларирам, че нямам съвместни публикации с д-р Теодора Кирилова Личева.

Кандидатът изпълнява и надхвърля всички минимални **наукометрични изисквания** за присъждане на научна степен „доктор на науките“, натрупвайки общо 380 точки при изискуеми 350.

9. Заключение

Разработеният от д-р Теодора Кирилова Личева дисертационен труд на тема „Трансформация на управленческия цикъл в разузнаването и контраразузнаването чрез интеграция на съвременни технологични решения“ по съдържание, обем и структура напълно отговаря на изискванията за придобиване на научна степен „доктор на науките”, регламентирани в Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото приложение.

Дисертацията и публикациите, свързани с нея, са самостоятелно дело на кандидата и успешно защитават изявените от нея претенции за научни и научно-приложни приноси.

10. Оценка на дисертационния труд

Оценката ми за дисертационния труд на тема „Трансформация на управленческия цикъл в разузнаването и контраразузнаването чрез интеграция на съвременни технологични решения“, разработен от д-р Теодора Кирилова Личева, е **„ПОЛОЖИТЕЛНА“**.

Предлагам на уважаемото жури на автора на дисертационния труд да се присъди научната степен **„доктор на науките“** в професионално направление **9.1. „Национална сигурност“**.

Дата: 25.07.2-26 г.

Рецензент: .....

Професор Георги Бахчеванов, ДН